

Literatūra • menas • mokslas

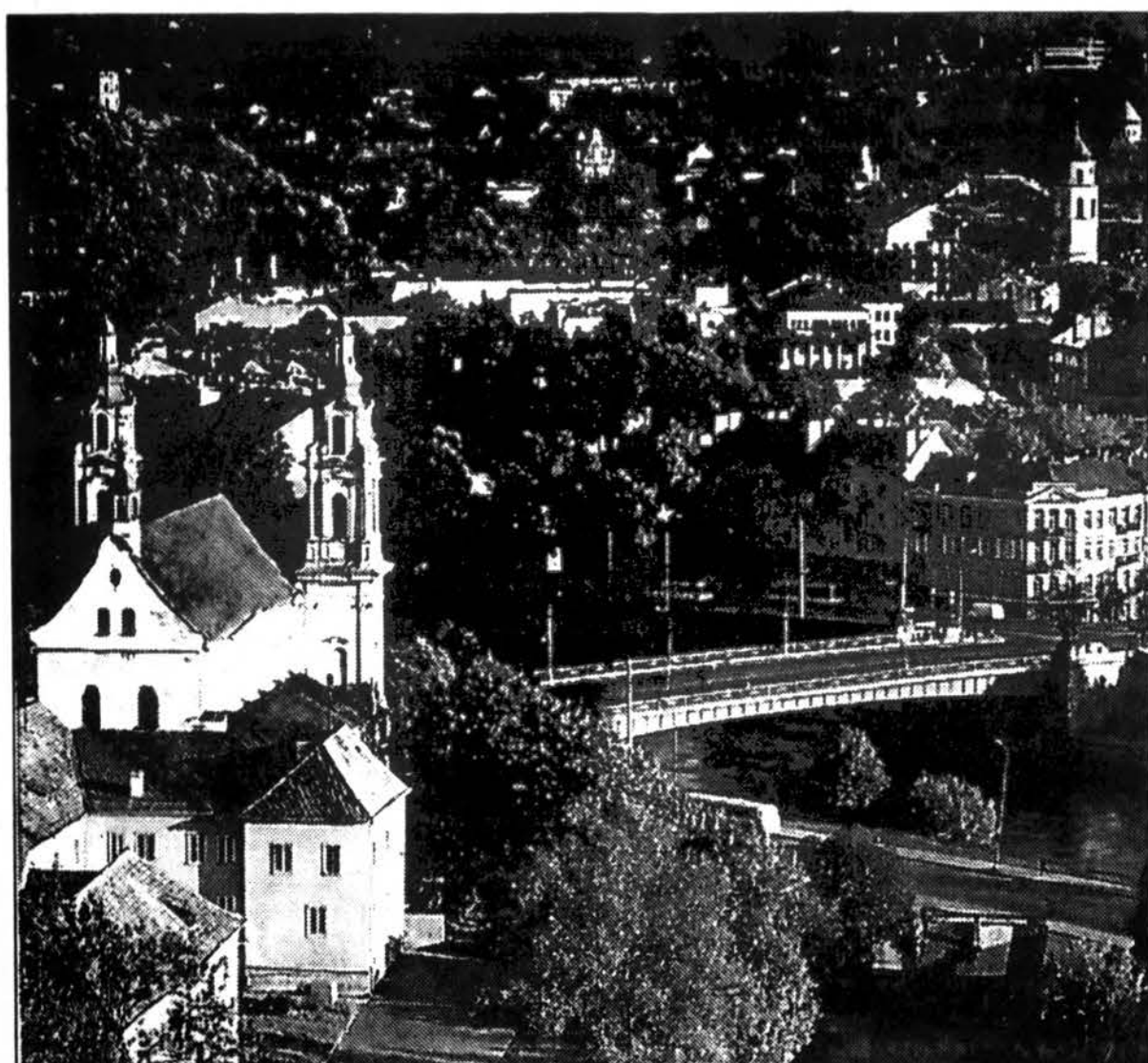
DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2002 m. liepos 6 d.

Nr. 130 (27)

Saturday supplement July 6, 2002

No. 130 (27)

GROŽIS, JO SPINDĖJIMAS IR BJAURUMAS MENE

JONAS GRINIUS

Grožis mene

Ar menas, ypač dailusis menas, tik gali duoti grožio, o galbūt ir turi? Kitaip sakant, ar dailiam menui grožio išpildymo sužadimas žmoguje yra atsitiktinis dalykas, kaip pramonės dirbiniam, ar jis yra esminis?

Pirmiausia mes susitinkame su populiariausia klasikines krypties pažiūrų grupe, pasak kurios menas esąs svarbiausias grožio šaltinis, nes menas tikslas — kurti grožį. Kadangi visų grožio rūšių maloniausia žmogui yra gražybė, idealusis grožis, todėl jis ir iškeliamas esminiu arba artimiausiu meno tikslu.

Toksai Aristotelio ir šv. Tomo sekėjas A. Farges sako: „Menas vadinasi dailusis menas dėl to, kad jo vienatinis objektas — sužadinti nesuinteresuoto grožio emociją, nežiūrint nei žiūrovo, nei dailininko naudos“. A. Jakštas, atsižvelgdamas A. Farges ir kitais jam artimais mintytojais, sako: „Menas yra žmogiškoji grožio kūryba“ (*Meno kūrybos problemos*, 63 psl.). Kitą vietą tas pats A. Jakštas sako: „Meno tikslas — kurti nauji grožio kūriniai“ (32 psl.).

Panašiai kaip A. Jakštas kalba žėjuistas G. Sortais: „Aukščiausias meno kūrinio tikslas — idealo realizavimas“ (*Traite de Philosophie*, 394 psl.). O idealas yra „kuriamosios vaizduotės sudarytas tobulos gražybės tipas“ (295 psl.). Taigi, pasak G. Sortais, menas bus tada dailioju, kai jis įkūnys tą idealų tipinį grožį, kurio siekia dauguma antikinių ir naujų laikų klasikų. Bet ar iš tikro visi dailiojo meno kūriniai turi duoti gražybės išpildą, tą olimpiškai skaidrų gryną estetinį džiaugsmą? Ar teisingai galvojame, kad šio iš meno reikalaujame?

Ir iš tikro, jei sutiktume, kad menas yra tik gražybės kūryba, tada net tragedijos ir komedijos pasaulinių šedevrų nebegalėtume laikyti dailiojo meno kūriniais. Prie tokių prasišaukimų su meno tikrove prieitume todėl, kad tragedija ir komedija remiasi respektoriaus žiūrovo ir komizmo, kurių prigimty glūdi disharmonijos principas. Tiek komedijos šedevro sukeliamas komizmo jausmas, tiek tragedijos — tragizmo, yra mišrus jausmai, kitos kategorijos negu gražybė. Kitos kategorijos negu gražybė yra ir kilnybė, kurią prancūzai vadina *le sublime*, o vokiečiai — *das Erhabene*. O kilnybė, kad ir rečiau, bet taip pat sutinkame mene (pvz., ties didžiulės gotikinės katedros šedevru). Taigi, kaip netinka mišriųjų estetinių jausmų supikti su grynuoju, kuriuo yra gražybė, taip pat nedera, kad dėl gražybės būtų išbraukti iš dailiojo meno pasaulio visi tie kūriniai, kurie

turi giliai estetiškai žmogiškos prasmės, bet nutolsta nuo grynojo olimpinio grožio emocijos. Gražybės pirmiausia siekia tik kai kuria kūrinių, ypač klasikinių krypties menininkų, toliau ar arčiau susijusių su graikų grožio koncepcijomis, bet yra daug kitų estetiškai vertingų dalykų, kurie siekia kitų žmogui brangių tikslų, suderintų su nesuinteresuotu estetiniu malonumu.

Matydami, kad vien gražybės, estetiškumo ir net techninio veiklumo negalima išaiškinti meno kūrinio esmės, kai kurie estetikai metasi į kitą krautinumą, mėgina sukurti kuoti grožio reikalavimus meno ir juos pakeisti visai kuo kitu. Tokia anestezinė srovė, meno esmės ieškant, sudaro daugiausia vokiečių mokykla: K. Fiedleris, Dessoiras, R. Hamannas, W. Worringeris ir Uitzas; jie specialiam meno kūrinio prigimties tyrinėjimui yra sukūrę net atskirą estetikos šaką, kurią jie vadina *Allgemeine Kunstwissenschaft*.

Vienas iš tos mokyklos šalininkų — W. Worringeris — štai kaip maždaug kritikuoja tą estetiką, kuri iš meno kūrinio reikalauja gražybės arba tik grožio apskritai. Worringeris mano, kad iš kiekvieno kūrinio mes neturime teisės reikalauti gražybės arba estetiškumo, nes mūsų, europiečių, skonis nėra viso pasaulio skonis, ir europiečių menas

kame įvertinti kitų kraštų, pavyzdžiui, negrų ar japonų meno. Dėl tos pat klasikines estetikos mes pasmerkiame tokio Debussy ar Igorio Stravinskio muzikos netobulus akordus tik todėl, kad jie visai nepanašūs į mums įprasto Bacho akordus ir harmoniją.

Estetika, kuri laiko vieninteliu meno tikslu gražybę ir kuri remiasi vien klasikinio idealo interpretavimu, negalinti išaiškinti net bizantinio ar gotikinio meno. Mat gotikinis menas siekė visai kitokių tikslų, o ne grožio. Taigi norint suprasti gotikinio ir kiekvieno kito stiliaus psichologiją ir estetiką, reikia viską imti plačiau; reikia gilintis į specialius meno kūrinio tikslus, į jo materiją, į jo techniką.

Išdėstęs W. Worringerio mintis, E. de Bruyne priduria, jog negalima tenkintis graikų įtakoj esančia estetika ir todėl, kad mes gerai nežinome, ar graikai tiesė tik vien estetinio pasitenkinimo. O gal jiems grožis buvęs tik priemonė siekti kitų, religinių, tautinių, valstybinių, moralinių tikslų.

Grožio spindėjimas mene

Nors technikos tobulumas yra pirmoji sąlyga meno grožiui, bet viena technika meno kūriniai sielos nesuteiks. Kaip

gyvybės, kad su techninių priemonių pagalba galėtumėte dalelę — arba, tiksliau, atšvaitą — perkelti į meno kūrinį.

Tasai grožis — tai greičiau išvidinis žmogiškos idėjos spindėjimas, kuris menininko dvasinės asmenybės yra perteikiamas kūriniui drauge su technika, nors tai nėra pati technika. Tą logiškai nenusakoma, bet realy aspektą, kurią čia stengiamės bent kaip apytarti, *philosophia perennis* atstovai kartais tiesiog ir vadina grožio spindėjimu (*splendor pulchri, resplendissement du beau*). Jis gali reikšti tiek spalvomis, tiek garsais, tiek ritmu, tiek judesiais. Tasai sąvokomis nenusakomas spindėjimas, ta išvidinė šviesa, nujaučiama kaip paslaptis, mūsų intencijos tiesiog pergyvenama lyg siela. „Tai žmogaus arba Dievo minties atspindys dailiuose, taisybiškuose spindėjimuose sielos, kuri persišviečia, sielos, kuri yra gyvulinės jėgos ir gyvybės principas arba dvasinės gyvybės, skausmo ir aistros principas. Yra dar aukštesnis spindėjimas, Dievo malonės šviesa, kurios graikai nepažino“, — sako J. Maritainas (*Art et Scholastique*, 46 psl.). Nors konkrečiai ir įvairiai gali pasireikšti tas spindėjimas, tačiau tai yra iš esmės dvasinio principo pasireiškimas kūryboje: Kadangi apskritai dvasinius da-

Vilniaus miesto plėtros dvi pusės

Vilnius. Restauruotas. Išdažytas. Išpuoštas. Plečiasi į šonus. Stiebiasi į viršų. Istoriniai paminklai. Meno, kultūros, švietimo, pramonės, prekybos, komunikacijos centrai. Koks judėjimas diena! Koks apšvietimas naktį! O dar — ką tik dabar birželio 19 d., Vilniaus miesto taryba patvirtino plėtros planą, pagal kurį dešimt metų Vilnius bus formuojamas į europinės reikšmės centrą. Aišku: ne tik savi tautai, bet ir užsieniečiams. Juk Vilnius turi būti Lietuvos pasididžiavimas.

O Vilnius — kontrastų miestas. Šalia nudažyto ir apšviesto Vilniaus yra ir pritemdyta, ir tamsi Vilniaus pusė, kur nėra jokio pasididžiavimo. Poetė Julija Švabaitė pažvelgė ten, kur Vilniaus gražintojai nenorėtų, kad kas nors pažvelgtų. Pamačiusi benamius gatvės vaikus, susirūpinusi, atjaučiančiai ji paklausė: „Kur šią naktį nakvos?“ Atsakymo lyg nebuvo, bet jis yra: „O kurgi? Juk Vilniuje...“ Ir tokie keisti reiškiniai vaikų scenoje Vilniuje (žr. šio *Draugo* kultūrinio priedo 2 psl. skyrių *Vilniaus mergelę*). Šio vaikams skirtą spektaklį „Kūrėjai“ patys geriau kirviu tekėjo akmenis Vilniaus naujų kelių statybai, o ne mažametiams vaikams scenoje rodo moters „idealą“ — *Vilniaus mergelę*, kirviu kapojant (kad ir lėlių) galvas ir myluojant nukirstą galvą, kai tuo pačiu metu žiniasklaidos „specialistas“ pilna gerklės vaikams skelbia, kas dedasi pasaulyje: „žudymas, žudymas, žudymas, žudymas!...“ Argi taip miesto plėtrai ruošiami būsimieji Vilniaus gyventojai, būsimieji Lietuvos piliečiai? To dar maža. Pora dienų po Vilniaus miesto plėtros planų paskelbimo (birželio 21) Vilniaus širdyje, Rotušės aikštėje, miestas leido *OmniTel*, mobilių telefonų prekybos institucijai, didžiuliam ekrane už dyką viešai rodyti *Vampyrus*, smurto, sekso ir žudynių filmą, turbūt irgi Vilniaus jaunų piliečių „kultūrinei plėtrai“ — tarsi jie ir taip dar neturėjo progos su visu tuo anksčiau susipažinti Lietuvos televizijos ekrane.

Ne be reikalo Lietuvos Kultūros kongresas, žinodamas apie tokių „kultūros“ reiškinių nesibaigiančias virtines bei jų skaudžias pasekmes, paskelbė susirūpinimo ir atsakomybės deklaraciją: „...mūsų visuomenės demoralizacija ypač šurpi, o jos padariniai katastrofiški (...). Mes turime pasiryžti paskutiniam veiksmui, kuris dar liko, pradėti dorovinį persilaužimą“ (plačiau žr. *Draugo* kultūrinį priedą, 2002 06 22, 1-4 psl.). Mes, išėivijoje, priklausome vienai ir tai pačiai tautai. Ir mums priklauso tas pats rūpestis ir ta pati atsakomybė. Reikia į dvasinę kultūrą pažvelgti iš daugelio pusių. Ši kartą — proga apsvaistyti grožio ir bjaurumo vietą mene (žr. šio priedo 1 psl.). O taip pat — proga susipažinti su drąsia paskelbimo, viena iš nedaugelio Lietuvoje, kuri anksčiau negu Kultūros kongresas jau skelbė tiesų žodį: gerį vadino geriu, o purvą — purvu (žr. 2 psl., *Su šermukšnio ryškė...*)

Kęstutis A. Trimakas

Šio priedo puslapiuose...

Žvilgsnis į besiplečiančio Vilniaus miesto centrą (1 psl.)

Grožio ir bjaurumo atvaizdavimo reikšmė mene (1 ir 3 psl.)

Grazina Mareckaitė — tiesi ir drąsi teatrologė bei dramaturgė Lietuvos prieblandoje (2 psl.), bet scenoje pastebi Vilniaus kasdienybės idomų sapną (2 psl.).

Vilnių žadina nauji Varpai (2 psl.), o skaudžias dienas primena Lietuvos Radijo ir televizijos muziejus (4 psl.).

Vilnių aplankiusio Alfonso Tyruolio eiliuoti prisiminimai (3 psl.).

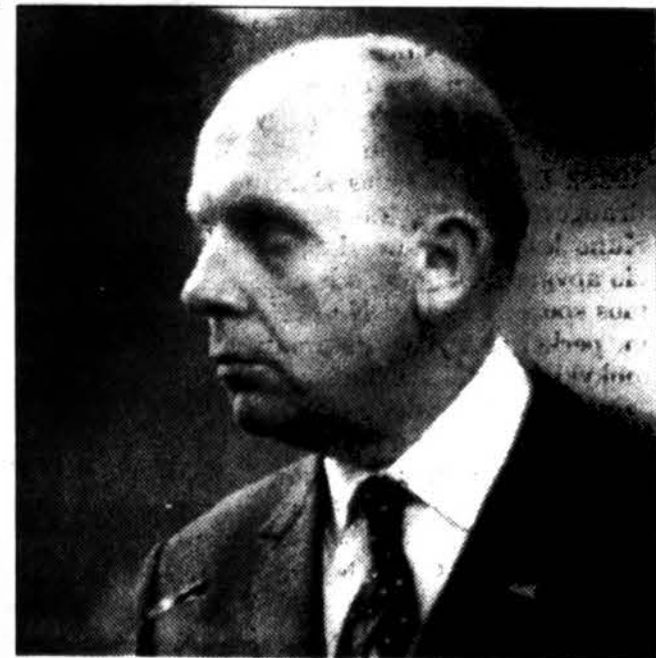
Violeta Kelertienė apibūdina Julijos Švabaitės poezijos balsą kaip „užuojautą kitam“ (4 psl.).

Dail. Stasio Eidrigevičiaus kūriniai vertia susimąstyti (3 psl.).

Vilnius fotografijose: senasis — albume (4 psl.), šiuolaikinis — Albino Slavinsko parodoje (3 psl.).

Jonas Grinius
(1902-1980) —
literatūrologas, kritikas,
dramaturgas, publicistas.

Šiais metais sukanka
100 metų nuo jo gimimo.
Ši sukaktis tinkamai paminėta
išleidžiant naują jo meno
estetikos veikalo „Grožis ir menas“
laidą. Čia spausdinamos
ištraukos — iš to veikalo.

nėra pavyzdys visam pasauliui. Mūsų estetika esanti tik susisteminta psichinių reakcijų į klasikinių graikų meną visuma. Mat graikai, kurdami meną, siekė tam tikros formos, kuri mūsų sąmonę sužadina tam tikrą reakciją, kuri duoda tobuliausį estetinį pasitenkinimą. Bet jei graikų menas ir dėl jo įtakos išaugęs porėnėsansinis ir naujasis klasiškinis menas siekia grynojo grožio, t.y. tokio gryno, sveiko giedro pasitenkinimo, kur nėra jokio nemalonaus jausmo, tai dar nereikia, kad visų laikų ir visų tautų menas būtų turintis tikslą. Todėl labai dažnai atsitinka, kad remdamiesi klasiškinio meno estetika mes esame šališki ir nemo-

švariausiai ir tvarkingiausiai išpuoštas kūnas be sielos bus lavonas, taip ir tobuliausiai techniškai atliktas meno kūrinys be savo vidinio spindėjimo bus meniškas erzacas, tik su tuo skirtumu, kad šis pastarasis galės lengviau apgauti žiūrovą, nes apskritai menininko technika daugiau reiškia negu tvarka ir švara. Kad atsirastų gyvas meno kūrinys, neužtenka mokėti visas taisykles ir pagal jas sugėbėti pritaikyti visas priemones, reikia dar pajėgti kuriamajam dalykui įkvėpti gyvos dvasios. Daug yra žmonių, gerai valdančių meno techniką, bet ne visi jų yra tikri dideli menininkai, nes ne visi savy turi tiek dvasinės jėgos ir

lykus sunku apibrėžti. Tačiau, kai, tai pelngva nusakyti ir tasai dvasios atspindėjimas kūrinio. Ir juo jis yra gilesnis ir prasmingesnis, tuo jis arčiau artėja prie paslapties. Bet kad ir koks paslaptinis tas spindėjimas būtų, jis vis dėlto reikšias per formą. Todėl J. Maritainas ir sako: „Apibrėžti grožio formos spindėjimą kartu reiškia „f“ apibrėžti kaip paslapties „spindėjimą“ (45 psl.).

Kadangi tas paslaptinis spindėjimas yra dvasinio principo atšvaitas per formą, negyvoj medžiagą, todėl suprantama, kad žiūrovo įtūtelia, kuri taip pat yra dvasinio principo pasireiškimas, Nukelta į 3 psl.

Taip pavadintas vienas straipsnių jos knygoje *Gyvenimo teatras* (V., 2001). Straipsnis prasideda epigrafu iš lietuvių tautosakos:

„Nė su kokiū medžių velnio neatsiginsi, kaip tik su šermukšniu“.

Straipsnyje kalbama apie šiuolaikinį lietuvišką teatrą, jo negeroves, „aiškiai maniauskas, blogas, bjaurias, destruktivias idėjas“ (Ten pat, p. 124). Tos idėjos yra užvaldžiusios ne tik teatrą, bet ir žiniasklaidą bei visą mūsų gyvenimą.

Komentuodama Oskaro Koršunovo-Sigito Parulskio spektaklį „P. S. Byla O. K.“ ji lygina jį su Kariotiškių sąvartynu, „su visa fauna — prisitaikiusiais ten vegetuoti, sąvartyno atliekomis mintančiais žmonėmis, su jų elgsena, mąstysena, kalbėsena, nerisliomis minties nuotrupomis...“

„Sąvartyno žmonių sąmonės pokyčiai negrįžtami. Net tie, kurie po šitokios patirties mėgina gyventi visuomenėje, joje nebepritampa — jie jau apnuodijoti, juos traukia maita, puvėsiai, atmatos, išėdos, nuogruažos, nuolaūžos, kirminų knibždėlynai. Ten, tik ten jie suranda peno ne tik savo ligotiesiems kūnams, bet ir nesuvalkovai psichinę kompensaciją, iškrėpelišką malonumą“ (Mareckaitė G. Kariotiškių sąvartynas scenoje ir natūroje // *Gyvenimo teatras*. — V., 2001. — p. 115-116).

„Teatras — gyvenimo veidrodė — teigia dramaturgė. O kokią gyvenimą teigia minėto spektaklio autorius ir režisierius? Kokie jų idealai? Kur „jie veda tautą“?

Grazinos Mareckaitės atsakymas — vienareikšmis — i Chamo epochą. Ją autorė charakterizuoja, remdamasi Merežkovskio - Galaunės žodžiais: „...jis (chamas — G. M.) ištisė nešvarius nagus prie švenčiausių Tautos sielos paslapčių: literatūros, meno, teatro kritikos... Chamas nieko nekuria. Jis tik griaua. Griaua vardan savo kūrybinio nupuolimo“ (Ten pat, p. 127) „...gerį jis pavadina blogiu, blogį — geriu, jis išbraukė ir trumpina žodyną, nes žodžiai „sąžinė“, „garbė“, „vulgurumas“, „niekšybė“ jam visiškai nieko nereikšmia, tėra tik kalbinis balastas“ (Ten pat).

Tai kuo gi chamas skiriasi nuo velnio? Juk velnias, kaip ir chamas, griaua žmogaus sielą. Mūsų laikais jis tik apsimeta intelektualu. Chamui nėra nieko švento. Netgi vaikų sielos — jam tik nuodijimo objektas. Straipsnyje „Tai tau mergelė!“ autorė aprašo jos išpūdžius iš spektaklio vaikams (režisierė Irena Bučenė), „Vilniaus mergelė“.

Vilniaus mergelė

„Pagal laiko madą deromantizuota ir demitologizuota stotra, kaip duonkepė krosnis, Vilniaus mergelė (merga, boba), kurią „gyvuoju planu“ vaidina Olga Pocevičiūtė, didžiuliu kirviu kapoja plėšikams (lėlėms) galvas, o Varnas (akt. Evaldas Mikalionas) visa gerklė rėkia apie žudymą, žudymą, žudymą. Galvos, kaip kopūstai, ritiesi prieš trimetukų, keturmetukų akyles, o „mergelė“ balta skepeta valo nuo kirvio asmenų „kraują“. Bet tai dar linksma scena, lyginant su finalu, kai tamsioje scenoje, Varnui klykaujant ir gūždijai dainai skambant (įtaigi, išraiškina F. Latėno muzika), Vilniaus mergelė nukirsdama galvą plėšikui Žaliabarzdžiui ir biblinės Salomėjos pozomis my-

SU ŠERMUKŠNIO RYKŠTE...

Apie dramaturgę ir teatrologę Gražina Mareckaitę

PROF. ONA VOVERIENĖ

luodama nukirstąją galvą palieka sceną“ (Ten pat, p. 121)). Štai koki „šedevrą“ sukūrė pjesės autorius Sigitas Siudika (pagal A. Liobytės pasaką).

Dramaturgė niekaip nesu-pranta, kokių tikslų siekia šiuo spektakliu mažiesiems. „Gal šitaip mažyliai pratinami prie „realybės“? O gal, tiesiog dėdės ir tetos savo pasamones demonus stengiasi suvartyti į vaikų sielas?“ — klausia teatrologė.

Chamai okupavo beveik visus komercinius TV kana-

lus, bjaurojasi, keikiasi, tyčiojasi iš to, kas šventa, nešvankauja, kiek tik įstengia.

Chamizmo ideologiją kuria ne tik dramaturgai ir režisieriai, bet ir kai kurie teatro kritikai. Sakysime, teatro kritikas Egmantas Jansonas, „Vis paikinamas savaitraščio 7 meno dienos... skelbia žūtutinį karą kokiom tautiškuo lietuvių scenoje apraiškoms ir netgi bandymams apie tai kalbėti...“ Jis juokėsi iš „tautinės psichozės“ ir „tautinių psichų“ Sąjūdžio pakilimo metais!

„Antipatriotinis sambūris visose sferose iškėlė savo lyderius: A. Šliogerį filosofijoje, E. Jansoną teatrologijoje, V. Ivanovą ir C. politikoje“ (Mareckaitė G. Su šermukšnio rykšte// Ten pat, p. 128).

Dramaturgė ir teatrologė Gražina Mareckaitė. G. Svitojaus nuotrauka

Kazkam drašiam, valingam, rizikuojančiam savo gerove ir pasiaukojančiam reikėjo ryžtis ir imti aštrią plunksną, kaip šermukšnio rykštę, plakti tuos chamus ir demonus, naikinančius tautos dvasinę kultūrą. Tai ir yra tikro inteligento misija! Gražinai Mareckaitėi pakanka drąsos niekšybę pavadinti niekšybe, jos nevynioti į vatą ir velnius chamus, kur jie besireikštų — teatrologijoje, filosofijoje, politikoje įvardinti vardais ir pavardėmis. Tegul jie liks tautos istorijoje kaip juodžiausia jos dėmė.

Grazina Marija Mareckaitė gimė Vilniuje 1939 m. balandžio 25 d. inteligentų šeimoje. Mokėsi Salomėjos Nėries ir Antano Vienuolio vidurinėse mokyklose. 1956-1961 m. studijavo Vilniaus universitete, baigė lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. 1961-1965 m. — savaitraščio *Literatūra ir menas* redakcijos kritikos skyriaus darbuotoja, 1965-1969 m. — Valstybinio jaunimo teatro literatūrinės dalies vedėja. 1970-1976 m. — Liaudies meno rūmų repertuarinio skyriaus vedėja. 1976-1980 m. — Šiaulių dramos teatro literatūrinės dalies vedėja, nuo 1981 m. — Kultūros ir meno instituto mokslo darbuotoja.

Svarbiausi jos kūriniai: „Berniukas su balandžiu“ (1981), „Sutemų sakmės“ (1982), „Eglės namai“ (1987), „Salve“ (1987), „Cecilijos kelionė“, „Raganos“, „Gyvenimo teatras“ (2001), daugybė straipsnių periodinėje spaudoje — *Dienovidyje*, *Šiaurės Atėnuose*, *Kultūros baruose*, *Valstiečių laikraštyje*, *Lietuvos aide*. Apdovano-ta V. Dauguviečio premija. Lietuvos teatro draugijos, Lietuvos piliečių chartijos, Lietuvos žurnalistų draugijos valdybos narė.

Jos dramaturgijoje dominuoja šviesos, tautos kultūros, jos mitologija ir tautosaką bei tautinę pasaulėjautą keliantys motyvai, kviečiantys žmogų tubulėti, prisiminti savo giliausias baltiškasias šaknis, atsiverti dangaus šviesai.

Visiškai kitokia yra jos publicistika. Nekalbėsime apie tą, kuri buvo parašyta sovietmečiu, nes, kaip pati autorė pripažįsta, kad tie rašiniai „jai buvę nebuve...“ nes jau nebežinau, ar ten buvau, ar nebuvau, ar „molio sapną sapnavau“. Tartum gyvenau, tartum mąsčiau, tartum rašiau, bet ar iš tikrųjų tai buvau aš?

Tačiau kiekvieną žodį, kurį esu parašiusi Atgimimo metais ir nepriklausomoje Lietuvoje, drįstu lyginti su kraujo lašu. Tokie svarbūs man yra šie laisvės gimę žodžiai“.

(Ten pat, p. 138)

Patys gražiausi jos žodžiai skirti Lietuvai, jos laisvei, Sąjūdžiui:

„Nesiliauju dėkojusi likimui, kad mano žemiškame gyvenime teko patirti šitokius nepaprastus įvykius, išgyventi šitokius stiprius ir didžius jausmus. Tiesos triumfą. Tėvynės prisikėlimą. Valstybės Velykas. Tautos pergalę prieš nebūtį. Žmogaus atsitiesimą. Prisipažįstu, jog man tai buvo kaip stebuklas, kaip dovana, nukritusi iš dangaus“ — rašė ji savo „Sąjūdžio eilinės išpažintyje“ (*Dienovidis*. 1998 geg. 29 - birž. 4, p. 10, 11).

Tai jautėme daugelis iš mūsų. Deja, atgautas laisvės džiaugsmas neilgai tęsėsi. Atsirado penktoji kolona, jos aktyvūs ir įžūlus „septėnai“, ciniška raudonoji, geltonoji ir juodoji spauda. Gerai finansuojama LDDP pagrobomis, iš mūsų visų atimtomis, per visą gyvenimą sovietmečiu sukauptomis santaupomis, ji emė dominuoti, skleidama neapykantą, kerštą, dvasinį purvą.

„Publicistika — tai gyvenimo akimirkos“ — taip rašo G. Mareckaitė minėtoje knygoje. (Ten pat, p. 138)

Tačiau tos akimirkos... kaip mažos žvakelės, mazi šviesos žiburėliai gali įveikti tamsą. Rašytojas Algirdas Landsbergis yra pasakęs, kad krizės laikotarpiais žmonės visada žiūri į menininkus, tikėdamiesi, kad jie žino kelią iš tamsos į šviesą, iš nevilties į viltį. Žino! Nes jie uždega tiesos žvakelę, mažą šviesos žiburėlį patys, kartais net ir neįtardami, kad tampa švyturiais.

Straipsnyje „Dar kartą apie Tautos supriešinimą“ ir kitas žiburėliai gali įveikti tamsą. Rašytojas Algirdas Landsbergis yra pasakęs, kad krizės laikotarpiais žmonės visada žiūri į menininkus, tikėdamiesi, kad jie žino kelią iš tamsos į šviesą, iš nevilties į viltį. Žino! Nes jie uždega tiesos žvakelę, mažą šviesos žiburėlį patys, kartais net ir neįtardami, kad tampa švyturiais.

čių plačiai propaguojamus šampūs — Sąjūdis ir Landsbergis „sugriovė ūkį“ ir „supriešino tautą“.

Dėl pirmojo šampo, autoriui atrodo būtų „Teisingiau...“ paklausti, ar per pastarąjį pusimtį metų Lietuva turėjo koki nors ūkį? Juk tai, kas buvo, tebuvo aplūžęs, pasenęs, liaudies badmiraviu paremtas TSRS ūkis. Lietuva tebuvo TSRS kaulių ferma, Rusijos gamyklų filialas, karinis poligonas, o visas Lietuvos ūkis — tik strateginio sraigtelis stringančioje imperijos mašinoje. Kaip greitai užmiršome to „klestinčio“ ir dar „nesugriauto“ ūkio simbolį — kanopą parduotuvės vitrinoje ir eiles, eiles, eiles prieš viską“. (Ten pat.) — net ir prie kanopų — O.V.)

„O kaip su tuo tautos supriešinimu?“ — klausia žurnaliste. — „Ak, kokių tai kojų ir idilių gyvenome prieš rusų, po to, kai visus, ką reikėjo, iššaudė ir išvežė! Vienin-gai dainavom, vieningai šokom, o Rainiai ir Tuskulėnai tylėjo... Tylėjo ir gyvieji užčiaupomis burnomis“.

Kai A. Šlezevičiaus patarėjais, jaunatituvais S. Buškevičius ir jo komanda 1992 metais Lietuvos rašytojų sąjungoje išplūdo ir įžeidė moks-lininkes pedagoges, plūšėjusias prieš tautinės mokyklos programas — gimė antras šampūs — „dešinėji skriaudžia pedagogus“.

Kai A. Snieckaus augintinis ir jo idėjų tęsėjas Aleksandras Štromas ir genetinis tautos nedoras Tomas Venclova raudonojoje V. Matulevičiaus laidoje „Krantas“ prieš kryžiaus kalę poetą Justiną Marcinkevičių, kad šis parašęs poemą „Pušis, kuri juokėsi“, neva KGB užsakymu — vėl gimė naujas šampūs „dešinėji skriaudžia poetus“.

Koks įžūlus tai buvo melas, toli pranokstantis gebelsišką — niekas nenorėjo mąstyti. O šių šampū autoriai iš džiaugsmo trynė rankas, tą melą sukūrė, pragaro ugnį uždegė... „Todėl ir metė žveriu i nasrus Justiną Marcinkevičių, demaskavo poetą sve-timomis lūpmis — vardan nesuitaikymo, vardan galutinio tautos supriešinimo. Vie-nintelis žmogus, kuris tuo metu dar galėjo sustabdyti tą pražūtingą procesą, buvo pats Justinas Marcinkevičius. Tačiau jis, žiūrėdamas, kaip jo vardu supjudoma tauta, tylėjo. Toks buvo jo, tautos poeto, pasirinkimas. Jo nuosprendis. Kam?“ — klausia dramaturgė. (Ten pat)

Straipsnyje „Metėlė“ Gražina Mareckaitė parodo, kokia praraia skyrė Lietuvos komunistinę nomenklaturą nuo tautos. Įvykus Černobylio — Metėlės katastrofai, kai „...Gamta jau buvo užteršta ligi tol neregėtu mastu...“ Mūsų lietuviškoji nomenklatura (būsimoji tautos išrinktoji LDDP), gavusi iš Kremiaus labai įslaptintą informaciją, puolė girdyti jodu vaikų ir vaikėčius... Mes, tarybinė liaudis — tomis dienomis, slenkant dangumi radioaktyviems debesims, it bandomosios žiurkės komunizmo laboratorijoje, kapstėmės laukuose ir daržuose, dirbome statybose, kaitinamės saulėje, maudėmės, lankėme žmoningose vietose... Jie sėdėjo už sandariu uždarytų langų ir rijo apsaugines tabletes. Jų, tik jų padėmė reikėjo gelbėti, tausti ateities kartoms, o milijonams žemės kirminų ramia sąžine buvo galima leisti švintintis, sirgti, išsigimti, išnykti...“

Nukelta | 3 psl.

Scena iš spektaklio Taisyklė Nr. 1 arba Sapnuoti Vilnių draudžiama! Dimitrij Matvejev nuotrauka

Sapnai apie Vilnių

Miuziklas iš gyvenimo mieste

Galbūt keista, kad vis plačiau po pasaulį sklindant gar-sui apie nepakartojamą, šiuolaikišką ir modernų lietuvių teatrą, Lietuvoje vis retiau su-rasi koki širdįsi mielą spektaklį. Vilniaus teatrų scenose jo tenka ieškoti su žiburiu. Dauguma išgarsintųjų scenos šedevrų priklauso šiuolaikinio meno (postmodernizmo) srovei. Vienas garsus lenkų teatro teoretikas, kartais pajau-kaudamas, šiuolaikinį teatrą priskyrė *fekalinio seksualizmo* kryptčiai, o šios rūšies teatras patinka toli gražu ne visiems dramos meno gerbėjams.

Tačiau scenos gyvenimas kupinas netikėtumų. Buvusios Tiesos laikraščio spaustuves priestate aptrupėjusiomis sienomis, išdaizytomis ir fanera užkaltais langais, režisierius Eimuntas Nekrošius įkūrė madingai apsiūrusią eksperi-mentinę sceną, skirtą netradi-ciniam teatro renginiams, skambiai pavadintą *Meno for-tu*. Lyg tyčia tas nykus sovie-tinės architektūros „šedevras“ — buvusi laikraščio spaus-tuvė — riogso“ tarp gražiausių Vilniaus senamiesčio pastatų, priešais Šv. Onos bažnyčią, šalia Bernardinų sodo, Pilies skersgatvio, barokinių rūmų pašonėje.

Šioje apieistoje patalpoje — *Meno forte* (į patalpą patenka pro geležinius buvusio fab-riko vartus ir šiukšliadėžių „alėją“) vieną gražų pavasario vakarą spektaklį keistu pa-vadinimu *Taisyklė Nr. 1 arba Sapnuoti Vilnių draudžiama* parodė „Keistulių teatras“ (yra tokia teatro trupė Vil-niaus mieste). Tai buvo ne-tikėta ir miela dovana vil-niečiams ir ne tik vilniečiams. Šio spektaklio idėją pasiūlė, scenarijų ir muziką jam su-

kūrė vokiečiai Volker'is Lud-wig'as ir Birger'is Heyman'-nas. Bet lietuvių režisieriaus Aido Giniotio, scenografas Ra-munės Skrebūnaitės ir *Keis-tulių teatro* artistų kūrybiškos pastangos universalią miuziklo schemą pripildė nepakartojamos Vilniaus dvasios ir miesto gyvenimo vaizdų, nes to ir siekė miuziklo su-manytojai. Kaip sako „Keis-tuliojai“, tai „drama ir miuzik-las apie didelio miesto gyve-nimą ir išgyvenimą jame, apie viltį ir savęs apgaudinėjimą“. Tai graudūs, linksni, liūdni ar grėsmingi nutikimai, ku-riuos „sapnuoja“ naivi Mer-gaitė iš provincijos, vienui vie-na atsidūrusi Vilniaus stotyje ir bematant įtraukta į miesto gyvenimo verpetus. Prieš žiūrovų akis šiuolaikiškos muzi-kos ritmu plaukia ir teka miesto kasdienybės vaizdai, žmonės ir jų reikalai. Vil-niečiams, kurie vaizduojami scenoje, režisierius ir aktorai nepagailejo išraiškingų spalvų (plastikos, kalbėsenos, psicholo-gijos), tad ir džiaugiesi žiūro-vai, matydami atpažįstamus Vilniaus gatvių personažus: senamiesčio keistulį, garsią pyragėlių pardavėją, gatvės muzikantus, chuliganus, Auš-ros Vartų ūbages, triukšmin-gus Krišnos gerbėjus ar „raudonąsias našles“, apgulu-sias Arkikatedrą.

Kiekvienas trupės artistas, žaibiškai keisdamas pavida-lus, vaidina daugybę vaid-menų (epizodų). Štai Ilona Balsytė persikūnija į stoties Valytoją, Praeivę, Mariją, gatvės Prekeivę, Policininkę, Gil-dę. Aktorių Sigitą Jačėną ma-tome kaip Batią, Praeivį, re-inkingą Pilietį, gatvės Pre-keivį, Henriką, Turistą, Kuni-gą, girtą Darbininką. Lygiai taip ir visi kiti — o jų spektak-lyje vaidina vienuolika —

žaibiškai keisdami vardus, išvaizdą, plastiką, psicholo-giją, parodo scenoje aštuonis-dešimt vieną personažą, do-vanodami sau ir žiūrovams vaidybos džiaugsmo akimir-kas. Tik Joana Čizauskaitė — šių sapnų sapnuotoja — vadi-na vieną vaidmenį — Mer-gaitės. Vaidina puikiai, per-teikdama šiuolaikinės paaug-lės psichikos niuansus, kon-trastingas sielos būsenas, ra-gaujant pirmuosius pažinimo vaisius — rūgščius, kartius ir saldžius.

Stebina ir džiugina pastabi spektaklio kūrėjų akis, jautri širdis, jaunatviškas šmaikš-tumas, atvirumas gyvenimui, meilė savajam miestui. Tiesa, šiuose scenos „sapnuose“ be-veik nėra istorinės Vilniaus praeities — čia nesapnuoja-mas nei geležinis vilkas, nei kunigaikščiai, nei Barbora su Žygimantu. Sapnuojami tik dabartinio Vilniaus žmonės — čigonai, praeiviai, vairuotojai, turistai, suteneriai, McDo-nald's užteigos padavėjai... Ge-ri ir blogi, švelnūs ir pikti, juo-kingi ir graudūs. Bet kažkur fone, vienoje kitoje scenografi-jos detalėje vis dėlto alsuoja miesto istorija. Juk Vilniuje net Aušros Vartų ūbagės iš kartos į kartą yra *vilniečiai*.

Šis spektaklis ypatingas ne tik savo žanru — miuziklas apie Vilnių — bet dar ir tuo, kad spektaklis tęsiasi ir po vaidinimo. Žiūrovai, pro geležinius spaustuvės vartus išėję į senamiesčio gatves, patenka į realybę, į vakarinio miesto šurmulį. Tačiau kartu jie ne-šasi ir spektaklio sapnų nuo-taiką — praeiviai atrodo kaip scenos personažai, gyvenimas — kaip spektaklio tęsinys, o prožektoriais apšviesti sena-miesčio bokštai, Gedimino pi-lis, Trys Kryžiai ir puošnūs namų fasadai atrodo kaip nuostabiausios dekoracijos vai-dinimui, kuris niekad nesibaigia, nes tai yra mūsų Gy-venimas.

Grazina Mareckaitė

Varpa — tikėjimo skelbėjai

Kodėl Dievas mums davė tik vieną burną, bet dvi ausis? Todėl, kad idėmiau klausy-tume Jo žodžio!.. Tokią inter-pretaciją šimtai vilniečių, ge-gužės 25 susirinkę Vilniaus Arkikatedros aikštėje, išgirdo iš Jo Eminencijos Kėno (Vo-kietija) arkivyskupo kardinolo Joachimo Meisnerio lūpų. Įs-pūdingoje šio dvasininko kal-bėje buvo dar ne vienas puizuo-s, dirbome statybose, kaitinamės saulėje, maudėmės, lankėme žmoningose vietose... Jie sėdėjo už sandariu uždarytų langų ir rijo apsau-gines tabletes. Jų, tik jų pa-dėmė reikėjo gelbėti, tausti ateities kartoms, o milijonams žemės kirminų ramia sąžine buvo galima leisti švintintis, sirgti, išsigimti, išnykti...“

Būtent jų — suderinto skambesio varpų, — ir nebuvo ligi šiol pagrindinėje Lietuvos šventovėje, kurią sovietų val-džia buvo pavertusi sandėliu, o vėliau — Paveikslų galerija. Ši sirtikū 1999 metų gegužės mėnesį lankydamas Vilniu-ję, pastebėjo kardinolas Meis-

neris ir nusprendė jį ištaisyti. Jo rūpestiu Gešero miesto lie-jykloje buvo užsakyti šeši var-pai, skirti Vilniaus Arkikated-rą.

Juos praėjusį šeštadienį ir regėjome aikštėje šalia var-pinės. Labai gražus buvo var-pų pašventinimas, arba, kaip išsireiškė kardinolas Audrius Juozas Bačkis, krikštynos, nes varpai turi vardus... Pirmasis (2600 kg) pavadintas kardino-lo Meisnerio garbei *Joachimo* vardu su jo vyskupiškojo her-bo įrašu *Spes nostra firma* („Mūsų viltis tvirta“); antrasis (1505 kg) — *Casimirus* su įra-šu iš šv. Kazimiero pamėgtos giesmės Mergelės Marijos gar-bai *Omni die dic Mariae* („Kiekvieną dieną skelbk Ma-riją“); trečiasis (1015 kg) pa-vadintas *Stanislaus* kankinio Šv. Stanislovo vardu su įrašu

iš Šventojo Rašto *Zelusum sum pro Deo* („Dėgu uolumu Die-vui“), ketvirtasis (725 kg) — *Helena*, šv. Elenos garbei su įrašu *Dominus regnavit a lig-no*, („Dievas karaliauja nuo kryžiaus“) penktasis (644 kg) pavadintas *Anna* Švč. Mergelės Marijos motinos Šv. Onos garbei su įrašu *Gaudemus in Domino*; šeštasis (464 kg) — *Jurgis Matulaitis* su įrašu iš palaimintojo herbo *Vince malum in bono* („Nugalėk blogį gerumu“). Taip pat prie kiekvieno užrašo išraižyti kiekvienam vardui atitinkami ženklai.

Varpų palaiminimo pamal-dose dalyvavo Lietuvos vysku-pai. Padėkos žodį tarė Vil-niaus mero pavaduotojas Vid-mantas Mačiulis. Iškilmėse koncertavo Arkikatedros jau-nimo choras, grojo represen-tacinis karinis orkestras.

Alfredas Guščius

VIENĄ VASARĄ VILNIUJE

Alfonsas Tyruolis

Šventaragio slėny
Susitikus bičiuliams,
Saulė žaidė gelėm.
Žaidė vasaros burtais.

O tos vasaros dienos
Vilniaus bokštų žaisme
Ir brangios praeities
Taip mielam artumui!

Ir tie tonai žavingi
Katedroj didingojų,
Taip širdin šiliejė,
Kad už marių aidėtų.

Ir tas žvilgsnis Marijos
Aušros Vartuos šventuos —
Kas meliaui mus ramins
Šių dienų negaudus?

Ir menų brangenybės,
Ir relikvijos šventos,
Iš po žemių iškeltos,
Tyrų auksu sužibę.

Ir tos iškylos šaunios
Žydintais Paneriais
Ligi Vytauto meniu,
Ligi Centro Europos.

Ir tos vasaros vaisės,
Stebinę gaušumu
Ir jas tiekusius mums
Tyrų nuosirdumu.

Greit nubėgo mums tos
Dienos, pilnos giedros,
Su rudens srovėmis
Nubangavę žiemoti.

Ir dabar, kai skaisčių
Spindulių vis mažiau
Saulė bers mūsų takui
Ir juo žengt bus sunkiau.

Guos mus dienos anos,
Pilnos saulės, giedros
Šventaragio slėny,
Gedimino kalne.

GROŽIS... (Iš 1 psl.) spon-
taniškai lengvai pajaučia tą
spindėjimą ir juo ypač susi-
žavi. Kai mūsų dvasia intuity-
viai dailiajame meno kūrinį
atpažįsta kitos dvasios ato-
švaistę, tada mūsų siela su-
plasnėja džiaugsmu, nes ji su-
sitiko veidas ir veidą savo sesės
šešėlyje, amžinosios laisvosios
sesės, tokios pat kaip ir ji pati
(...) Štai kodėl didieji dailiojo
meno šedevrai — didžiųjų
dvasių kūrinių — jautriems
žmonėms sužadina tokią pa-
gaunantią kontempliaciją,
kad ji priartėja prie ekstazės.
Tik, deja, šitokie kūrinių, ku-
rie pasiekia mūsų žmogiškos
būties gelmes ir pakviečia
mūsų sielą į kontempliacijos
skaistų sutikimą, yra reti.
Reti šitokie kūrinių, retas
šitoks gilus meniškasis grožis,
nes retai ir didiesiems talen-
tams tepavyksta savo nema-
riosios dvasios atošvaistę įkū-
nyti žmogiškos prasmės kū-
rinį. Bet vis dėlto tik tas kū-
rinys, kuris žmogiškos idėjos ir
dvasios paslaptį atspindi, ar
mažesnis suspindėjimas,
pasirėmęs konkrečiomis for-
momis kas kartą į kitaip,
tėra meniškąjo grožio viena
didžiųjų savybių.

Taigi atrodo, kad realiai ir
objektyviai dailiojo kūrinio
grožis priklauso nuo kūrėjo
technikos, nuo žmogiškai ver-
tingos idėjos ir autoriaus dvasios
spindėjimo ir nuo auto-
riaus nesuinteresuotumo rea-
lizuojant savo intuityvinę vi-
ziją medžiagoje. Tai — ben-
driausio meno grožio ypa-
tybės bei sąlygos. Detaliau
nėra galima čia kalbėti, nes
kiekvienas kūrinys yra savo-
tiškas, individualus, nepakar-
tojamas (...) Didžiausias dai-
liojo meno dalykais kūrėjai
daugiau ar mažiau sąmonin-
gai siekia grožio — bendrojo
tikslą, tačiau konkrečiai kiek-
vienas menininkas jį realizuo-
ja kitaip, pagal atskirą, žmo-
giškai vertingą idėją, pagal jos
pergyvenimą, pagal savo pa-
ties pamėgimus, pasaulėjautą
ir tautos bei epochos aspiraci-
jas. Kadangi grožis gali pasi-
reikšti mene nesuskaitoma
daugybė konkrečių būdų, to-
dėl ir visokių rūšių meno kri-
tikams reikia turėti platus

žvilgsnis ir jautrus skonis,
kad jie pajęgtų tą individua-
liai pasireiškiantį grožį pa-
jausti ir tinkamai iškelti.

Bjaurumas mene

Nesiimdami spręsti nuodug-
niai bjaurumo problemos me-
ne, pasitenkinsime čia kelio-
mis pastabomis. Kaip E. de
Bruyne teisingai pažymi, tik-
rovėje bjaurumą žmogus retai
tegali pergyventi estetiškai.
Tačiau geros technikos apipa-
vidalintas bjaurumas gali būti
mišraus estetiško malonumo
objektu. Kai žmogus juo gerisi
mene, jis jaučia malonumą ne
tik dėl objekto, bet ir dėl meni-
ninko techninio gabumo, tech-
nikos grožio, kuris bjaurumą
lyg neutralizuoja.

Apskritai bjaurumas mene
nėra visai retas elementas,
ypač kai kūrėjai imasi vaiz-
duoti tragiškas ir klaidingas te-
mas. Bjaurumo neįveigia šių
chaotiškų laikų menininkai; jo
sutinkame natūralistų kūri-
niuose, jo gana apčiai ran-
dame natūralistų ir drauge
mistikų tautos — ispanų —
tapyboje: Zurbarano, Ribera,
Velazquez ir Goya darbuose.
Jei bjaurumo griebiasi net to-
kie žymūs dailininkai, kaip
paminėtieji, gali kilti klau-
simas: kodėl? Be abejo, atsak-
mas gali būti ne vienas.

Pirmiausias, neretai meni-
ninkai ima vaizduoti bjaurius
ar keistus, charakteringus ob-
jektus todėl, kad jiems rūpi
techninės, formalios proble-
mos: ne kas vaizduoti, bet
daugiau „kaip“, kokius spalvų
derinius vartoti, naujus efek-
tus išgauti, nes tada maža te-
tenka skaityti su iškreipimu
paties objekto, kuris iš prigim-
ties yra deformuotas. Dailini-
kai kartais vaizduoja charak-
teringus, keistus ir bjaurius
klaikius dalykus, nes jie lei-
dia ryškiau pasirodyti jų
technikos galybei ir savaran-
kiškumui. Tokių savo techni-
kos virtuozistikumų parodyda-
vo menininkai visais laikais,
bet jų gausiau šiandien, kai
nebėra nuosirdaus kontakto
tarp visuomenės ir meninin-
kų, o šie pastarieji yra palikti
tik savo menui.

Bet meno kūrėjai vaizduoja
charakteringus, keistus ir
bjaurius dalykus, lyg protes-
tuodami nesąmoningai, ypač

šiais laikais, prieš grožio su-
banalinimą ir meno sustan-
dartinimą. Kai šiandien kiek-
viena neišsprususi mergina su
siuvėjos, modistos ar kosmeti-
kos įrankių pagalba gali atro-
dyti taip pat graži, kaip
aukštesnės visuomeninės pa-
dėties moteris, kai kiekvie-
nam žingsny mieste stengia-
masi pasiekti tą vidutinį kas-
dieninį gražumą, kurį pran-
cūzai vadina „joliesse“, kai
pirkliai komerciniais sumeti-
mais yra pripildę krautuves ir
svečių kambarius dailiojo me-
no kūrinių banalių imitacijų ir
taikomojo meno serijinių fab-
rikatų, kur nebėla individualios
technikos žymy, —
tas pigus negyvas grožis įkū-
ri jautriesiems žmonėms ir dis-
kredituoja tikrąjį gyvąjį grožį
menininkų akyse. Apsupti pil-
kojo grožio banalybių ir falsifi-
katų, jie ima žavėtis visu tuo,
kas žadina šviežesnę, naujesnę
įspūdį. Keistumai ir bjauru-
mai menininką patraukia dar
ir todėl, kad patia savo pri-
gimtini jį pergyvena ne tik-
rovės bendrumas, bet indivi-
dualumas. Tiesa, kad kiekvie-
na būtybė, ypač žmogus, yra
individualus, tačiau tas indi-
vidualumas dar labiau krin-
ta į akis charakteringame ir
bjauriame veide.

Pagaliam menininkai mėgsta
keistumą bei bjaurumą ir kar-
tais juo tiesiog žavisi dėl tos
pacios priežasties, kaip ir pa-
prasti žmonės, būtent dėl tik-
rovės gilesnio, nuodugnesnio
pažinimo. Pasibjaurėjimo, bai-
mės, užuojautos, smalsumo
jaujamų apimtį, jie lyg užburti
sustoja prie bjaurumo, nes „jis
atskleidžia mūsų sudėtinės
tikrovės giliają paslaptį, nes
jis leidžia pajusti šurpiojo pas-
lapties gyvenimo vertę ir skur-
džią niekystę, kuri mus tyko-
ja, kuri taip skaudžiai prieš-
tarauja mūsų norams, mūsų
viltims ir mūsų mintims“, —
sako E. de Bruyne (*Esquisse
d'une philosophie de l'art*, 319
psl.). Kadangi degeneracija ir
bjaurumas yra susiję su mūsų
tikrovės netobulumu ir nyk-
stamumu, su jos sąrangos pas-
laptimis, tai bjaurumu domisi
ne tik natūralistai a la Zola,
bet ir neabejotinai mistiškos
nuotaikos žmonės a la Dante,
Rembrandtas, Baudelaire'as,
Dostoevskis.

Kokia bjaurumo reikšmė

Jaukiose Techninės biblio-
tekos patalpose, įsikūrusiose
pačioje Vilniaus senamiesčio
širdyje, netoli didingo archi-
tektūrinio Dominikonų vie-
nuolyno ansamblio, gegužės
15 dieną buvo atidarytos iš
karto dvi parodos: Albino Sla-
vinsko personalinės fotografi-
jos paroda *Vilnius — vakaro
pasaka* ir Audronės Damkaus-
kaitės-Slavinskienės piešinių
paroda *Kosminė energija*.

Ryta yra talentingų meni-
ninkų, sugebančių kurti grožį
ir darniai dirbti, gyvenant po
vienu stogu, tačiau ir šįkart
menininkų Slavinskų pora
nudžiugino vilniečius iš karto
net dviem vienu metu sureng-
tomis parodomis. Akivaizdu,
jog šios dvi parodos — viena
fotografijos, o kita piešinių —
yra dvasiškai labai giminin-
gos, o spalvinių pozūrių —
taip pat viena kitai artimos.

Vos įžengus į parodą, vie-
noje pusėje iš didelės fotono-
traukos blykstelė didinga bal-
ta šventykla, švelniai gaubia-
ma vakaro prieblandu, o iš ki-
tos — šiltas „moteriškais“ to-
nais nuspalvinta, tačiau van-
gogiška, ryškiai geltonu so-
dramu nutapyta žydinti pienė.
O kaip rašo dailininkė savo
čia pat įrašytame eilėraštyje:
„Atsisėdau prie pienės... jos
ziedas geltonas spinduliuoja
man saulės šviesą...“. Ir visi
kiti A. Damkauskaitės-Sla-
vinskienės miniatiūriniai pie-
šiniai — įmantrūs rytietiško
stiliaus ornamentai, nedideli
šiltai pasteliniiais tonais nu-
tapyti paveikslėliai — eks-
promtai, tarsi atliepia kitą —
„vyriškąją“ ir solidžią — foto-
grafijų parodos dalį.

O ji išties ne tik gausesnė,
bet ir brandesnė, nes reži-
sierius ir fotografas Albinas

Paslaptingas Vilniaus sutemų grožis

Slavinskas eksponuoja savo
išties žavų trisdešimt keturių
teminių fotografijų ciklą, skir-
tą mūsų vakariniam Vilniui ir
netikėtai atsiveriantį mums
žaižaruojančių šviesų netikėtų
sąskambių blyksniais, atgy-
jančiais „pasakiškai gražiam
ir paslaptینگame nakties pa-
saulėje.

Štai dar viena fotono-
trauka — tarsi paveikslas, ku-
riame tarsi iš paukščio skry-
džio žvelgiam į melsvų su-
temų prieblandą padabintą
užšalusią Nerį, grakščia juos-
ta juosiančia Geležinio Vilko
tiltą, kai net ir banali, pilka ir
atstumiančios stalininės sta-
tybos laikus menanti Pedago-
ginio universiteto siena staiga
ima ir nušvinta švelnia ma-
tine vakaro žibintų šviesa.

Ypatingai gražios ir šventiš-
kos, netgi sukuriančios regimo
stebuklo pojūtį, yra Albino
Slavinsko vakaro prieblandoje
nufotografuotos nuostabios ir
grazios Vilniaus šventovės:
baltoje mėnėsienos šviesoje
skendinti Šv. Petro ir Povilo
bažnyčia, kontrastuojanti su
čia pat intensyviai pulsuo-
jančiu vakarinio automobilijų
srautu, nusidriekianti už-
kur toli į beveidę vakaro gel-
mę... ar didingai išnyra Šv.
Onos bažnyčia ir Bernardinų
vienuolynas, išdailinti anksty-
vosios gotikos ir baroko laikų
ornamentais, tarsi įsispau-
dusiais trapijoje vakaro žibin-
tų šviesoje.

Neregėtai gražus yra ir vi-
sas naktinis Vilnius, įamžin-

tas menininko fotografijose:
tamsiai mėlynas ir drėgnas
vakaro kelias ties modernia,
tačiau steriliai beveide dega-
line, kurios plastiko sienose
staiga vaivorykštės spalvomis
suspindi automobilių žibintų
šviesos. O Žaliojo tilto meni-
ninko fotografijose išnyra iš
vakaro sutemų kaip tikras
žalias vaiduoklis, ant kurio
parapetų dar stūksto sovieti-
nių laikų paveldėti „stabai“ —
bjauros darbininkų ir „kolu-
kiečių“ statulos, tačiau nepa-
prastai švelnus ir turtingas
vakaro spalvų žaismas pasi-
glemžia ir jų siluetus, viską
išdildydamas tarsi gyvame
žalsvame švytėjime.

Neabejotina, kad fotografas
ir režisierius Albinas Slavins-
kas yra jau patyręs meninin-
kas: gimė 1957 metais Vil-
niuje, mokėsi Maskvoje. Foto-
grafuoti pradėjo nuo vienuoli-
kos metų.

Galime pasidžiaugti išties
didele fotomenininko Albino
Slavinsko sėkme, eksponuo-
jant šią Vilniaus, kaip tikro
„vakaro pasakų“ miesto pa-
rodą, atvėrusią dar niekam
nematytą jo senovinių švento-
vių, paslaptingų vakarinių
gatvių ir pastatų, grožį. Iš
tiesų, belieka padėkoti šiam
talentingam menininkui už
puikų vakarinio Vilniaus fo-
tografijų ciklą ir palinkėti dar
daug kūrybinių įžvalgų to-
dikiame dvasiniame kelyje, ku-
riame neabejotinai žėri *Later-
na magica*.

Giedrė Sakalauskaitė

Stasys Eidrigevičius. Duryš. Gvašas.

Eidrigevičiaus kūriniai — iššūkis...

Pirmą sykį susipažinau su
dail. Stasio Eidrigevičiaus kū-
ryba 1986 m. jo parodoje Saint
Xavier College galerijoje, Či-
kagoje. Jo kūriniai paliko ne-
išdildomą įspūdį. Todėl šį
kartą stengiausi būtinai vėl
pamatyti jo parodą Lietuvių
dailės muziejuje, Lemont, Ill.

Tai yra ypatingas, genialus
dailininkas, kurio kūriniai ne-
gali būti įvertinti tik po vieno
žvilgsnio. Jie pareikalauja su-
stoti, susimąstyti, nebūtinai

stengiantis suprasti, ką daili-
ninkas nori pasakyti, bet ką
kiekvienas žiūrovas įstengia
išskaityti kiekviniame įvaiz-
dyje. Daugumas mažo forma-
to kūrinų praranda savo ma-
žumą, kadangi įvaizdžiai turi
savo emocinę, psichologinę ir
intelektualinę jėgą.

Tie patys kūriniai, matyti
prieš 16 metų, ne tik kad ne-
prarado savo jėgos, bet dar
daugiau sustiprėjo. Tai parodo
kūrinių gyvybę, kuri kalbės

SU ŠERMUKŠNIO... (Iš 2 psl.)
(Dienovidis. — 1996, ba-
landžio 26, p. 3)

Straipsnį autorė baigia
širdgėla: „Černobylis buvo tik-
roji SSRS, to monstro ant mo-
linių kojų, griuvimo pradžia.
Milijonai vergų nužemtųjų
pakėlė į dangų akis ir ėmė
mąstyti: „Žiūrėkite, jie mums
meluoja! Ar mes ne žmonės?
Vaje, kokie savanaudžiai ir
apgavikai mus valdė!“

Deja, praregėjimas nebuvo
tikras, nebuvo tvirtas, nebuvo
ilgalais. Kaip ir mūsų tautos
praregėjimas, pamatius neap-
rėpiamus gulagų kapynus,
atsivėrus KGB archyvų pas-
laptims, palietus pirštais
kraujuojančias praeities žaiz-
das. Milijonų akys ir vel su-
smigo į žemę, baugiai ir nuo-
lankiai nulinko galvos prieš
tariamą kankintojų visagaly-
bę, o lūpos prakeikė laisvės
šauklus, kartu prakeikdamos
ir laisvę, ir teisybę. Argi žmo-
guje jau įvyko negrįžtami
mutacijos procesai?“

Su dideliu nerimu Gražina
Mareckaitė kalba apie tautos
ateitį, kuri jai atrodo proble-
miška: „Jaučiame neįveiksimą
savo istorijos, geografijos nega-
tyviųjų pusių, nepergud-
rausime nepalankaus planetų
išsidėstymo? Nejaugi nenuga-
lėsime destrukcijos ir bjau-
rasties, rutinos ir tingulio, ne-
jaun nesuvaldysime demonų,
taip pamėgusių Lietuvos žemę?“
— klausia ji savo kny-
gos „Gyvenimo teatras“ pa-
baigoje (p.137).

Įveiksime! Nugalėsime! Su-
valdysime! Tik reikia, kad Lie-
tuvoje atsirastų dar bent de-
šimt tokių žmonių, kaip Gra-
žina Mareckaitė, būdinių
tautos sargyboje su šer-
mukšnio rykšte.

kiekvienai generacijai taip,
kaip Mozarto ar Bacho muzi-
ka.

Dail. Eidrigevičiaus kūriniai
stato klausimus. Pavyzdžiui
kūrinys „Laisvė“ — paukštis,
ilgu snapu perdūręs sukry-
žiuotus sparnus: ar jo sparnas
tikrai toks ilgas, ar yra pri-
durtas? Jis pats gali snapą
ištraukti, bet ar jis tai nori, ar
ne? Sparnai skylėti — ar jis
skristų, ar ne? Ar jis pats
pradūrė sparnus, ar kas kitas?
Taip, kaip žmogaus gyvenime,
ne visada randi atsakymus.
Kitas kūrinys — jo paties au-
toportretas: ar uždėtas skersi-
nis nori neįleisti kitų, ar nenori;
negali pats išeiti? Taip ir
prasideda spėjiojimas, vesda-
mas į spėjiojimus apie patį gy-
venimą ir jo prasmę. Galbūt
patiam dailininkui niekad są-
moningai neatėjo tokios min-
tytės, bet žmogus, eidamas per
gyvenimą, nuo pat gimimo yra
kaip filmavimo aparatas, vis-
ką užfiksuoja. Dauguma įvaiz-
džių, garsų, jausmų kaupiasi
pasąmonėje, mažiau — są-
monėje. Dailininkas tai perlei-
džia per savo prizmę nebū-
tinai pats suprasdamas kiek-
vieną sukurtą įvaizdį. Tuo
pačiu žiūrovas, žvelgdamas į
kūrinį, gali išvystyti savas in-
terpretacijas ir kiekviena iš jų
būtų teisinga tam žiūrovui.
Kitaip sakant, kūrinys turi
egzistuoti savyje.

Kiekvienas dail. Eidrigevi-
čiaus kūrinys yra iššūkis žiū-
rovui: stebėk, mąstyk, daryk
sprendimus.

Kai didelė dauguma šiuo-
laikinio meno yra tik niekas
apie nieką, tai didžiausias ma-
lonumas matyti kūrinius, ku-
rie ne tik patraukia akį savo
puikumu, subtiliom spalvomis,
formomis ir lyriškumu, bet
įtraukia į save, lyg kad sa-
kytu: „Sustok, pagalvok, pasi-
kalbėkim.“

Zita Sodeikienė

ŠVYSTELĖJIMAI

MUZIKA IR PSICHOANALIZĖ

Karmen opera ar psichoanalizės seansas?

Mėginta kas tai naujo. Reklamuota, kaip „didžiausias sezono įvykis“. Režisieriaus Lecho Majewskio interpretuojama *Karmen* — bandymas papasakoti Chosė ir Karmen istoriją gana primityviai manipuliuojant froidskaiss simboliais. Publikai tarsi kvailėlei nuolat aiškinama, kas yra moteris (vienuolė ir prostitutė), kas yra vyras (motinos ir tėvo archetipų supančiotas kompleksų rinkinys), kas yra vyro ir moters santykiai (sodomozochizmas ir korida). — rašo operos kritikė Junija Galejeva (*Muzikos barai*, 2002, 3-4 nr.).

Operai vykstant, scenoje pasirodo nebylūs statistai ir statistės (pvz., prostitutės ir vienuolės) ar vizualiniai simboliai (dažnai žaidžiama spalvomis, daiktų formomis ir kt.).

Kritikė Galejeva taigia: „Melodinga, žerintai ekspresyvi Bizet *Karmen* muzika tik retkarčiais prasibrauna pro visus simbolius (...) Visa „aiškinamoji“ scenos kalba (...) neveikia emocionali, o apeliuoja į loginį mąstymą, analizuojantį protą. Tuo tarpu muzika — jausmų kalba. O kai protas veda į vieną pusę, o širdis — į kitą, rezultatas išeina mažų mažiausiai keistokas“.

Ir koks tas rezultatas? „Pačioje operos pabaigoje, tuo metu, kai Chosė nuduria Karmen (...) salė garsiai juokėsi. Ar tai nėra geriausias įrodymas, jog tai, ką matome scenoje, ne tik nėra susiję su muzika, bet ir ją naikina?“. Kritikos išvada teisinga, bet, šalia to, dar galima teigti, kad froidskaiss aiškinimas ne tik blaškė dėmesį, bet gal buvo per silpnas paaiškinti operoje vaizduojamas žmonių tragedijas.

ANTROPOLOGIJA

Margaret Mead: „rojus“ po palmėmis...

Aplankiusi ir apklausinėjusi Ramiojo vandenyno Samoa salos gyventojus, Margaret Mead 1928 metais parašė nedidelę knygą *Coming of Age in Samoa*. Anot jos, šios salos gyventojai nejaucia nei kaltės, nei pavydo, nei neturi jokių vidinių ar išorinių varžtų lyties išraiškai: nesvarbu — nei amžius, nei santuoka: ten viskas vyksta po palmėmis ir visi dėl to saloj laimingi. Praktiškai — rojus. Žinoma, Vakarai mielai norėjo apie toki rojų išgirsti ir jį nedelsiant išbandyti. Margaret Mead greit tapo divideimtojo amžiaus žinomaisiais ir įtakingiausiais antropologais.

Autoritetingas, su 40 metų patirtimi, Australijos Krašto universiteto antropologijos profesorius Derek Freeman, ištyręs Samoa salos gyventojų papročius, rado visiškai ką kita. Savo studijoje *Margaret Mead and Samoa: The Making and Unmaking of an Anthropological Myth* jis išdėstė, kad tos salos gyventojai nuo senų laikų (taigi, ir Meados apsilankymo metu) mergystę vertino, santuokinę ištikimybę užlaiko, lytinio palaidumo netoleruoja, svetimotariavimą draudžia ir baudžia. Profesorius Freeman Meados tariamas išvadas pavadino „antropologinio mito fantazijomis, kurios visiškai neatitinka Samoa gyventojų etnografijos ir istorijos faktų“.

Freeman studija nebuvo tapti entuziastiškai sutikta, kaip Meados: daug kur ji tiesiog buvo visiškai ignoruota. Kas gi mėgsta žmogų, kad ir tėvą, atėjusį į įsismaginusių paauglių „baliuką“, kuris ieškodamas savo dukrų uždega užgesintas šviesas? Tad daug kur Vakaruose (kad ir Lietuvoje) tebesigirdi panašių į Meados „laisvo rojus“ idėjų...

BIOCHEMIJA

Hormonai ir tėvo vaidmuo

Nuo senų laikų žinoma, kad nešiomis tapusios moterys pačiu kūnu ruošiasi motinystei. Ne taip seniai biochemijos mokslas nustatė, kad jų fizinį pasiruošimą vykdo hormonai, turį įtakos ir jų psichę.

Nauji biocheminiai tyrimai rodo, kad ir tėvu tampačio vyro kūne vyksta hormonų kaita, kuri gali jį įtaigoti tapti tėviškesniu (*Psychology Today*, April 2002). Žinoma, biocheminių veiksmų įtakos negalime perdėti. Kaip visos meilės ar pyktio negalima suvesti į adrenalino, taip nei tėvystės jausmų — į hormonų. Biochemikai ir, tuo labiau, psichologai teigia, kad tol, kol visuomenė tėvui nepripažino galimybes ar reikalo bent kiek rūpintis naujagimiui, tol nei hormonai neturėjo pastebimos įtakos. Bet dabar naujagimio vystyklais ar čiulptuku sudomėjęs ar besirūpinęs tėvas gali lengviau atsistoti. Tai ne prieš jo prigimtį. Priešingai: hormonai jam pritaria. O vaikui psichologiškai tėvo artumas reikia. Vaikas gal to nesakys, bet jis jaus. Ir jam — berniukui ar mergaitei — tai psichologiškai išeis į naudą.

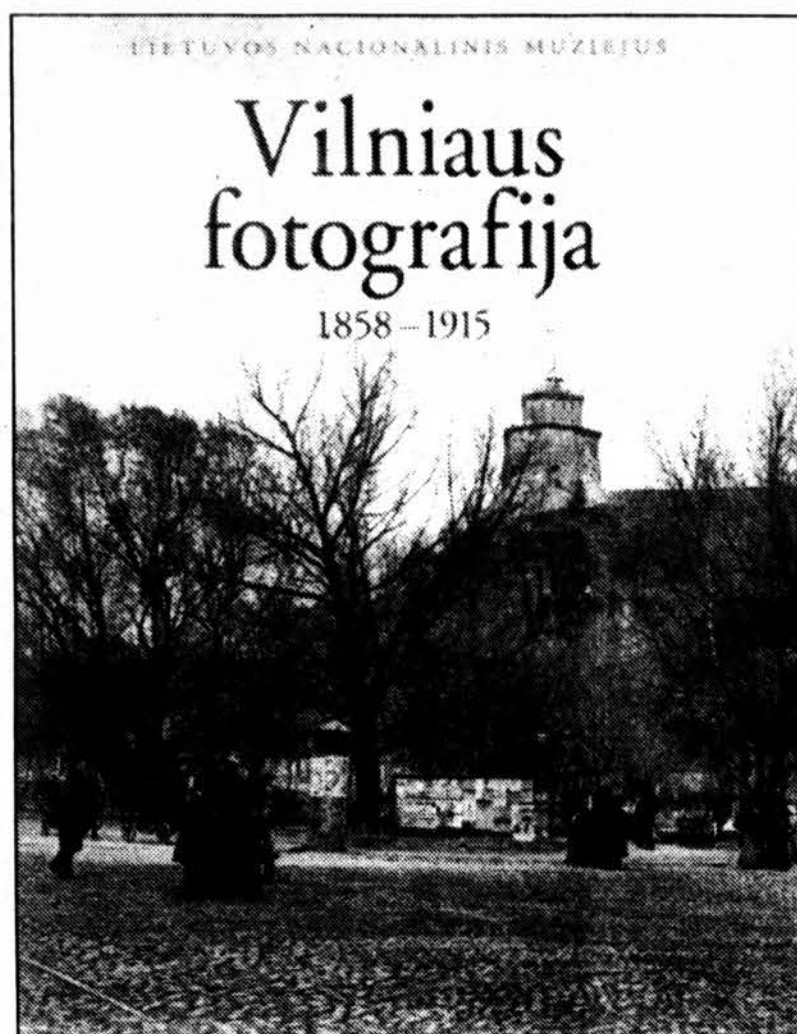
LEIDINIAI

Senojo Vilniaus fotografijos

Istorinių vaizdų, pastatų ir asmenų albumas

Lietuvos nacionalinis muziejus parengė ir pristatė visuomenei didelio formato, beveik 500 puslapių knygą *Vilniaus fotografija 1858-1915* (sudarė Margarita Matulytė, dailininkas Eugenijus Karpavičius). Tradicinėje šio pavasa-

rio Vilniaus knygų mugėje ji pelnė pagrindinį apdovanojimą. Tai ne pirmas muziejaus leidinių įvertinimas. Knyga *Dagerotipai: ambrotipai, ferotipai* pernykštėje mugėje pripažino geriausią. „19-ojo amžiaus fotografijos

tebėra neišsenkamas naujų atradimų ir senų tiesų patvirtinimo šaltinis. Išsaugotos šeimų albumuose, surinktos krašto istorijos tyrinėtojų, kolekcininkų ir muziejininkų, jos sudaro reikšmingą kultūros paveldo dalį.“ — rašoma išsamioje knygos įžangoje, kurioje aptariami Vilniaus fotografijos istorijos laikotarpiai, pradedant ankstyvuojau, prasidėjusiu netrukus po to, kai 1839 m. iš Paryžiaus po pasaulį pasklido žinia, kad prancūzui Louis Jacques'ui Daguerre'ui pavyko maksimaliai objektyviai užfiksuoti vaizdą fotografija.

Pirmosios fotoateljė, 1863 m. sukilimas, Vilniaus fotografijos aukso amžius, šimtmečių sandūros metas, aptariamojo laikotarpio (1858-1915) fotografų, dirbusių Vilniuje, pavardės. Apie visa tai suzinome iš įžangos teksto ir jį papildančių iliustracijų. Istorinė tiesa prabyla iš nežinomo fotografo 1863 m. užfiksuotų įvykių Katedros aikštėje, Žaliojo tilto per Nerį statybos, kitų miesto vaizdų. Taip pat nežinomas liko žmogus, palikęs ateičiai fotografijas, kuriose matome žiaurų generalgubernatorių Muravjovą, slopinusį sukilimą, pramintą koriku. Tai taip vadina anksstyvojo periodo palikimas. Vėlesnės fotografijos jau išsaugojo autorių pavardes: Jozefo Czechowicziaus, Aleksandro Straus'o. Faustyno Lopatynskio, brolių Czyżų, Stanislawo Filiberto Fleury, Abdono Korzono, Alberto Swieykowskio, Vilhelmo Zacharčiko, Johano Hiksos, Tyburcjiaus Chodzokos, Jano Bulhako ir daugelio kitų. O knygoje pateikiami unikalūs jų per fotoobjektivą pamatyti Vilniaus vaizdai, menantys istorinius įvykius ir žmones. Antai Abdonas Korzonas dar 1860 m. nufotografavo geležinkelio tunelio Paneriuose statybą, Vilniaus panoramą nuo Pilies kalno. Alberto Swieykowskio miesto panoramą susideda net iš penkių dalių. Jis taip pat fotografavo Vilniaus rotušę, Aušros Vartų koplyčią, priemiestius, bažnyčias. Kitas to meto fotografas Vilhelmas Zacharčikas į generalgubernatoriaus rūmus pažvelgė iš kito taško, paliko tuometinės Gedimino pilies ir daug kitų vaizdų, liudijančių, koks tada buvo Vilnius. Jozefas Czechowiczius Šv. Petro ir Povilo bažnyčią, Didžiąją gatvę, Katedrą, miesto panoramą fiksavo keletą metų vėliau.

Vienoje jo fotografijoje matome 1870 m. fotografuotą Karališkąjį vandens malūną, buvusį dabartinėje Barbaros Radvilaitės gatvėje.

Didžiulį palikimą paliko įžymus fotografas Jonas Bulhakas, gimęs 1876 m. Baltarusijoje. Mokėsi Vilniaus gimnazijoje, Krokuvos universitete. Nutraukęs studijas, ūkininkavo gimtinėje. Fotografuoti pradėjo 1905 m. Netrukus įkūrė ateljė. 1909 m. pelnė apdovanojimą Briuselio parodoje. Knygos pabaigoje vienas skyrius skirtas įvairių autorių darytiems vilniečių portretams. Tarp portretuotųjų 1863 m. sukilimo dalyviai, vienuoliai, mokslininkai. Čia yra grafas Eustachijus Tyseckiewiczus (1814-1873), 1855 m. įsteigęs Vilniaus senųjų muziejų, broliai Vileišiai, M. K. Čiurlionis, Jonas Basanavičius ir daug kitų garsių žmonių.

Taigi knygą *Vilniaus fotografija 1858-1915* galima vadinti istoriniu albumu, kuriame pateikiama plati, iki tol neregėta Vilniaus fotografijos raidos panorama.

Jadvyga Godunavičienė

Lietuvos radijas ir televizija — kasdieniai mūsų gyvenimo palydovai ir iškalbingi mūsų valstybės istorijos liudininkai. Į tautiečių sąmonę šis masinės komunikacijos centras gliauli įsismelkė per tragiškuosius 1991-ųjų metų Sausio 13-osios įvykius ir po jų pusmetį trukusią „omoniškų“ okupaciją. Laikas teka greitai ir daug ką užneša užmaršties dulkėmis, tačiau, laimei, ne viską, nes dar atminties spėjama užfiksuoti, užkonservuoti įvairiais pavidalais... Dar gyvą istoriją mena prie LRT rūmų esantis kančijų kalnelis — paminklas Sausio 13-ąją žuvusiems. Vėjas blukina kryžių spalvas, klibina jų pamatus, lietus graužia užrašus, datas. Tačiau kryžius tvarkė darbininkai, kadangi artėjo gegužė, kai čia vėl turėjo rinktis maldininkai, giedoti, dainuoti didvyrių aukų atminimui. Tarp renginių organizatorių buvo ir Justinas Baurėnas — uolusis istorinės LRT atminties sargas, šiemet prezidento apdovanojimo Sausio 13-osios atminimo medaliu. Nuo 1991-ųjų jis prižiūrėtojo badautojų namelius, kuriuose vyko bado akcijos prieš sovietinius okupantus ir žurnalistus kolaborantus. Čia

Poezijos balsas — užuojauta kitam

Julijos Švabaitės nauja eilėraščių knyga

Šiam, jubiliejiniam, rinkiny *Kur šią naktį nakvos* Julija Švabaitė, kaip niekad, atskleidžia savo tikrą charakterį — šiltą, užangažuotą, jausmingą, tikintį žmogumi ir Dievu. Jos stilius be didesnių imantrybių, bet užtat jame, pagal garsų prancūzų Buffon posakį, „Le style c'est l'homme meme“, jaučiasi poetės didelė, gyva, plazdanti širdis.

Knyga atsiveria skyriumi „Vilniaus gatvių vaikai“. Bene pirmiausia į akis krenta ne viena citata iš kitų poetų, rašiusių apie našlaičius ir benamius. Kartu tai poetai, kurių poezija Švabaitei artima — Juditos Vaičiūnaitės, Onės Baliukonytės, Gražinos Cieškaitės, Nijolės Miliauskaitės, Juliaus Kelero, Leonardo Gutausko, Antano Kalanavičiaus, Dovydo 40-tos psalmės... Kitų poetų kūryboje tokie intertekstai pasislėptų pačiam poetės tekste, būtų lengvai surandami tik kitų poezijos mylėtojų arba žinovų, o Švabaitės kūrinys jie kukliai stovi šalia jos eilių prieangy, neintegruoti, neišsileisti vidun, bet tuo pačiu ir nesutraikyti, nesurtyti, palikti integralūs, poetės savaip pagerbti. Tai gražus ir neeilinis Lietuvos poetų traktavimas, juolab kad paminėtas toks ne mažas jų būrys. Šios poetės ir poetai taip pat kalba apie našlaičius, tačiau trečiuoju asmeniu arba kreipiasi į juos.

Švabaitės kelias visai kitas — ji leidžia Vilniaus gatvių vaikams patiems kalbėti, visiškai susitapatindama su jais, įsijausdama į jų būseną ir dvasią, išsireikšdama jų pačių balsais. Taip pat poetė įpina kitus vaiko pasaulio / savartyno gyventojus, tai — šuo Mursa, elgetos, čigonės, retkarčiais teta Alma ir kitos globėjos. Taip susikomponuoja dialogai, naratyvai, poetiškai meistriškai mokant perteikti alkanus, skurdžius vaikų gyvenimus, kupinus neteisybės, bet kartu ir vilties protrūkių. Antrame knygos skyriuje įvyksta nauja poetės transformacija. Čia ji gieda „Miserere“

garsaus aklų italų tenoro Andrea Bocelli balsu. Švabaitė turi unikalią dovaną: jausi kito žmogaus skausmą, įvardinti jį poetine kalba, išreikšti jį taip, kad jis jaudintų poetinio teksto skaitytojus. Dainininko sodrios, romantiškos muzikos sukeltos nuotaikos persikūnija, veikiamą jų poetė sugeba toliau plėtoti dar vieną skirtingą, taip pat jausmingą tekstą kitoje terpėje. Sugretindama savo sukurto žodžius su Bocelli, ji suteikia pirmenybę solisto gyvenimo faktams, jo ligos tragiškumui (jis apako būdamas 12 metų), galų gale prasmingai sujungdama „miserere“ kulminaciją su Lietuvos sausio 13-tos ir kitais mums brangiais įvykiais.

Išviejai bene iškalbingiausias skyrius bus „Motinos žiedas“, pakankamai nuosekliai liečiantis pasitraukimą iš Lietuvos. Poetės lyrinis subjektas suveria skausmingus šeimos praiteis įvykius ant motinos žiedo. Pradžioje motinos su-tuoktuvėmis, kurių metu tėvas, sugrįžėlis iš Amerikos, dovanoja lemtingą žiedą savo nuotakai, jaunieji taip ir lieka vargo vargti tėvynėje, gimsta keturi vaikai, vos užsime-nama apie dukros studijas Vilniuje, pagalba šeimai. Paskui užgriūva karas, veiksmo „aš“ pabėga į Vakarus. Po daug metų, kurie neaprašyti, pati veikia ir žiedas atsiduria Amerikoje. Per visą skyrių kartojasi kaltės jausmo pilnas refrenas: „kaip aš galėjau juos senus palikti karo audros užėjus“, nepagrįsta baimė, kad panašus likimas jos neišvengtų ir prašymas savo vaikams, kad nepalikty jos vienos, pasimetusios vidury kelio senatvėje. Nors čia — poezija, ne naratyvas, ir veiksmas, ir emocijos nurodytos tik punktyriškai, tačiau visi poetiški fragmentai, kaip pavyzdžiui, kelios eilutės apie motiną:

neprisimenu
nei tavo veido
nei rankų
tik tai neramų
žvilgsnį
saulėi leidžiantis

Ne tik relikvijų sandaupa, bet ir susikaupimo vieta

dabar įkurtas Laisvės kovų muziejus. Lankytojas gerbiamas Justinas pasakoja: „Kiekvieną dieną į akciją, kaip į darbą, eidavau anksti rytą ir išeidavau pusiauaktį; iš pradžių buvo baisoka, nes aplinkui tankiai, kai įjungia savo prožektorius ir nukreipia į mus, tai akys bemat apžlimba. Pirmom parom buvo ramu, kareivios mūsų nelietė, tačiau pamažu įsidrąsino, nakties metu nuplėsdavo mūsų trispalvę ir užkabindavo savo raudonąją. Mes, aišku, atsilygindavome tuo pačiu...“

Ilgametis radijo režisierius Justinas Baurėnas (čia jis dirba nuo 1957 metų, daug jo spektaklių saugoma radijo „aukso“ fonde) 1997 metais, tuometinės vadovybės paraginti, ėmėsi dar vienos nelengvos uždavinės — steigti Lietuvos radijo ir televizijos priekšario Lietuvos Kauno radijo. Justinas Baurėnas prašo kauniečių pasiklausti tėvų, senelių sandėliuose, pastogėse, gal jie suras kokių nors Radiofono „liekanų“.

J. Baurėnas paskaičiavo: per penkerius muziejaus gyvavimo metus jame apsilankė per 30,000 ekskursantų iš įvairių Lietuvos vietovių; daugiausia ekskursijų sulaukiama iš mokyklų. Atvyksta lankytojų ir iš užsienio. Jie čia gali pamatyti vaizdo juostas apie Sausio 13-osios, Medininkų tragediją, pasiklausti 1941 metų birželio 23 dienos sukilimo šaukinių per Kauno radiofoną. Esama ir „pikantiškesnių“ eksponatų: nuo smūgių ir šių rūmų gnybų nugaras sulinkęs metalinis strypas, pamirštas okupanto šalmas, „juodoji dėžė“, kurią Vilniuje

buvusi karinė gamykla gamino Sovietų sąjungos aviacijai. Beje, norintiesiems J. Baurėnas organizuoja ekskursijas po radijo bei televizijos abėcėlę.

Daugėja atsiliepimų muziejaus svečių knygoje. „Dekoju už nuostabią parodą, kuri išreiškia puikų lietuvių tautos ryžtą, kovą už laisvę, jos kancias ir tai, kaip atkakliai, taikiai, dainuodama tauta iškovojė Nepriklausomybę“, — rašo tautietis iš JAV Gediminas Brazaitis. Lankytojai patenkinti muziejaus apipavidalinimu, nuolat veikiančia skulptūrinio vitražo ir mozaikos para (Zigmo ir Sigito Laurinavičių, Romo Puidoko korinai)... Prie muziejaus durų eksponuojamos dvi Lietuvos vėliavos — ta, kuri 1991 metų rugpjūtio 22 dieną buvo nuimta nuo badautojų namelio ir iškelta ant išlaisvinto Lietuvos radijo ir televizijos pastato, ir toji, kuri 1991 metais liepos 13-17 dienomis plevėsavo Maskvoje. Tai simboliškos, daugeliui mūsų brangios relikvijos. Nors blanksta jų spalvos, tačiau nenyksta jų gilioji vertė... Muziejus — ne tik eksponatų, relikvijų sandaupa, bet ir susimąstymo vieta.

Alfredas Guščius

Švabaitės poezija — ištisas dialogas, varguolių dėmesio šauksmas į savo skriaudas, į pasaulio neteisėbės, skausmą ir siaubą. Šauksmas, perkirstas naratyviniais momentais, išreikštas poetės surasta šiam rinkiniui tinkama poetinė ir paprastos kalbos sintezė, per daug neapsunkinta metaforomis ne kitomis poetinėmis priemonėmis. Vis dėlto, skambanti natūraliai, retsykiais pakildama iki orumo, kaip ir pridera giliai ir plačiai tematikai.

Violeta Kelertienė

Julija Švabaitė. *Kur šią naktį nakvos*. Eilėraščių. Išeido Lietuvos knygos klubas. Iliustracijos dail. Veronikos Švabaitės. Spaudė Draugas. 2002. 100 psl. Knyga gaunama Drauge.